

Традиционните основания на дискурса

Елица Куманова

***Traditional Fundamentals of the Discourse:** The paper focuses on the traditional fundamentals of the social discourse. It is legitimized by the norms of different social systems. Law is the most specific norm system due to the fact of its binding to the state sanction. The process of distribution and exchange of goods existed in the ancient times, by in the modern society it has modern essence.*

Key words: discourse, traditions, modernity

ВЪВЕДЕНИЕ

Човешката цивилизация условно може да се раздели на две големи епохи – домодерност и модерност. В епохата на домодерността индивидът е твърде зависим от условията на средата, защото все още не е натрупал достатъчно познания за да я контролира. Но веднъж повярвал в своите способности – *cogito ergo sum* – човекът започва вече да се възприема не като обект, а като субект. С развитието на човешката цивилизация, на производствените отношения и на човешкия прогрес като цяло индивидите получават по-голяма възможност да задоволяват сами своите потребности и интереси. Нуждата от колектива се изменя и върху отделния човек, осъзнал своята самостоятелност, а не принадлежност към определена група, изисква повече лично пространство.

Понятията традиция и модерност се възприемат в тяхната противоположност. Изследването им в корелативна връзка се дължи на различни основания. На пръв поглед традицията се отъждествява с миналите събития от историята на човешката цивилизация; възприема се като продукт на един отминал етап във времето и следователно е насочена назад. При модерността погледът е в противоположната посока – напред; модерността е насочена напред във времето като етап на създаване на нови модели на поведение. Ключът за разбирането на тези две понятия се превръща в отброяването на съответния период от време.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Историческото развитие се състои, както от явления – повтарящи се в същността си обстоятелства, така и от конкретни, неповторими събития. По този начин фактичността в изследването на обществото е свързана с историчността на неговото съществуване и на неговото познаване. На случайността на фактите противостои необходимостта на същността или с други думи „битието в света“ противостои на „битието в идеята“.

Социализацията представлява отделянето на човека от природата и придобиването на независимост чрез създаването на трайни практики с полезен ефект и резултат, оценявани като полезни и чрез отхвърлянето на други, оценявани като вредни. На базата на полезното и вредното се основават и първите социални позиции, условно определени като „човек е свободен да извърши действия“ и „човек не е свободен да извърши действия“. Човешкото общество споява субективността на индивида и междусубективните отношения. От модела на колективността като социална необходимост се преминава към модела на индивидуалността. Същевременно индивидът включва „Ние“ в собственото си „Аз“ и от „Аз“ се преминава в някакво „Ние“.

Човешката личност има нужда от пространство за изява. От друга страна тази изява трябва да става по определени правила, по предварително зададен ред с цел постигане на максимална ефективност. Човек по необходимост ограничава своята

свобода, за да живее в съобщност. Това ограничаване се легитимира чрез нормите на различни социални системи - религия традиция, морал, право. Всяка от тези нормативни системи дава различно решение на конкретната житейска ситуация и различна степен на свобода при вземане на избор. Религията, традицията, моралът дават готови решения за дадена ситуация и изборът е сведен до това дали да се приеме или да не се приеме решение да се следва предписания модел на поведение. Традиционното право черпи своята легитимност от една обръната назад във времето сакрална традиция, която кодифицира по специфичен начин синкретичните социални практики. Те се оценяват като добри и полезни, защото тяхното действие е доказало своята ефикасност по отношение на възпроизводството на човешката общност и на осигуряването на процеса на създаване на блага, необходими за нормалното протичане на живота на общността. По този начин се осъществява възпроизводство на социалния живот и се обосновава императива на традиционното регулиране – да не се допускат промени в действащите норми, защото те са сакрални, а променените социални дейности да бъдат нормирани чрез същите механизми.

2. Съществен признак на човешкото съзнание е неговото свойство да преобразува реалността, да я пречупва през призмата на настоящето, за да моделира бъдещето. В този смисъл събитията “от днес” са винаги модерни. По отношение на времето двете понятия – традиция и модерност – се изпълват с противоположен смисъл. Смисълът на модерността е в откриването на новото; смисълът на традицията е в запазването на старото. Този различен смисъл изразява в синтезиран вид двете крайни цели на човешкото съществуване – създаването на новото и запазването на старото.

Всяко писано право има две функции – да определи задълженията и да гарантира тяхното изпълнение с определени санкции. Основното задължение – да се запази и уважава човешкия живот – предопределя първите исторически възникнали санкции. Първоначално обществото наказва, за да отмъсти. Възмездната справедливост създава първите правила – отмъщение от страна на рода на пострадалия спрямо рода на насилника. Началото на този процес е дадено с кодифицирането на правните обичаи още в законите на Мойсей. Акцентът се поставя върху подбирането на полезни за групата индивидуални практики, които да се институционализират като норма на поведение на всички членове, израз на тяхното общо съгласие. На подбор подлежат устойчиви практики, полезни за всички членове на държавно организираното общество, подбрани съобразно принципа на съизмеримостта.

Всяка епоха се представя в образа на своята духовност – мит, религия, наука. След епохата на мита идва епохата на вярата в единен бог, която оправдава и легитимира един закон на външен живот в блага и ред. Обредите и преданията изразяват прагматическия опит на хората в неговата нравствена и познавателна същност, като го легитимират чрез вечните божествени правила.

Интерпретацията на значимостта на дискурса и постигането на общо съгласие в частност в ислямската религия е твърде специфична. Според Корана в общите дела никой няма право да действа, без да се съобразява с мнението на засегнатите хора или мнението на техните представители. Вземането на решения по въпроси, които засягат права и интереси на други хора е голяма отговорност. Всеки, който помни Аллах и Неговия неизбежен съд, не би се осмелил да поеме сам бремето на подобна отговорност. Подобни безразсъдни постъпки извършват онези, които са лишени от страх пред Аллах и нямат грижа за живота в отвъдния свят. Богобоязливите хора, които помнят за Деня на Страшния Съд, непременно ще положат усилия да се посъветват с всички хора, или доверените им представители, в случаите, когато е необходимо да се вземе решение и да се изработи порядък на действията по въпроси от обществено значение, така че решението да бъде справедливо и безпристрастно. Значението на диалога се свежда до въпроса за отговорността, защото дори да бъде допусната грешка, отговорността за нея няма да падне върху един човек.

3. В модерното общество личността е изведена на преден план и стои в основата на обществения живот. Индивидуализмът се издига в противовес на групата, колектива, рода, племето при традициите. Човекът става все по-свободен да се справя самостоятелно със социалните практики. Но той остава цивилизован. При традициите нещата са различни – всеки член на колектива допринася за изпълнението на социалните практики и е незаменим елемент в процеса на социализацията. Налице са два основни аспекта. Първият се отнася до степента на устойчивост на традиционната ценностна система в период на икономическа трансформация в посока на ускоряване на модернизацията. Вторият е свързан с характеристиката на ценностите, необходими за процеса на модернизация.

Дискурсът е смислова комуникация и е средство за признаване на другия, защото изразява двустранната важност като смисъл, който отразява битието. Правото се разглежда като дискурс и практическа форма на социално разбиране, за да признае значимостта на страните и да се съпоставят техните позиции. Взаимодействието, интерактивността са насочени към постигане на съгласие.

Личността трябва да даде външна сфера на своята свобода. А свободата е немислима без свобода върху определянето на волята. В този смисъл субектите имат право да влагат волята си във вещи, които се превръщат в субстанционална цел. По този начин се сменя пространствената субективност на личността. Притежаването на собственост се явява средство по отношение на потребността. Всъщност собствеността е едно от битиетата на свободата. Затова е разумно да се притежава собственост, която отразява наличното битие на личността, а това се манифестира чрез встъпване във владение.

Идеята за общото благосъстояние или за общественото добро в свободното общество не може в никакъв случай да се определи като сума от известни конкретни резултати, които трябва да се постигнат, а само като абстрактен ред, който, общо взето, не е ориентиран към никаква определена цел, а просто осигурява на всеки член от обществото най-добър шанс да използва своите знания за свои цели. По този начин отделният човек става част от определена цивилизация.

Проблемът за справедливото разпределение на блага е един от основните въпроси на човешката цивилизация. Самото понятие „справедливост“ означава съотношение на няколко явления – като разпределение на доброто в етиката; като разпределение на благата в икономиката; като разпределение на правно значими блага и качества в правото.

Джон Лок извежда полагането на ред в процеса на разпределение и обмен на блага като цел на създаването на държавата и на политическото управление. „Големата и главна цел, която кара хората да се обединят в държави и да приемат да бъдат управлявани е съхранението на тяхната собственост.“ Благата, предмет на правно регулиране, са емпирични дадености, по отношение на които правните субекти организират дейността си за задоволяване на своите потребности и интереси. Това се постига чрез „присъединяване към обществото на хора, които са вече обединени или смятат да се обединят за взаимно съхранение на своя живот, свобода и имущество, наречени с общото име собственост“.

В понятието собственост са обединени три блага – живот, имущество и свобода – които имат характеристиката на основни блага. По този начин в съдържанието на понятието собственост се открояват три компонента. Най-важният от тях е човешкият живот. Основавайки се на Откровението, в което се описват земните дарове, Лок дава основанието за придобиването на човешкия живот – „Бог го е дал на синовете човешки“.

4. Според Джон Лок основното благо за хората освен земята, която е обща, е собствената им личност. Те имат право на собственост над собствената си личност, което никой не може да отнеме или отчужди. Всичко създадено от тази личност е собственост на този човек. Това се постига чрез труд. Когато човек посредством

своя труд извлече благо от неговото естествено състояние, то се превръща в негова собственост. По този начин вещта престава да бъде общо притежание, каквато е била в естественото състояние и се превръща в частна собственост. Трудът дава възможност да се установи собственост само върху такова количество блага, което е в състояние да осигури средства за живот. Всичко, което е в повече, принадлежи на другите. Правилата за разпределяне на собствеността, в частност на собствеността върху земята се основават на принципа, формулиран от Джон Лок по следния начин: „човек има собственост върху толкова земя, колкото може да изоре, засее, натори, обработи и чието количество плодове може да употреби.“ Следователно собствеността е в пряка зависимост от нуждите на нейния владеец, а оттук и следващия извод – неморално е да се притежава повече земя отколкото може да се използва. Това е така, защото чрез своя труд човек сякаш „огражда“ своята земя от общата, отделя я за себе си. Трудът се изразява в промяна на едни веществени форми в други, като целенасочеността на промяната се изразява върху идеална основа. От друга страна резултатите от труда създават материална основа за приемственост в човешката история.

Според Джон Лок чрез тези два критерия – човешкия труд и жизнените удобства – природата е установила мярата за собственост – човек не може да присвои всичко чрез труда си, нито да използва за своя полза всички блага. По отношение на функциите на труда обществото зависи от трудолюбието. Хората са равни, доколкото притежаването на собственост е необходимо условие за тяхното съществуване и в този смисъл количественото измерение на притежаваните вещи е основание за неравенството. Индивидите имат правото да влагат волята си във вещи като субстанционална цел, като по този начин реализират изначалното си право да присвоят вещи. Ролята на собствеността следователно се свежда до придобиването на лично битие на изява на човешката личност. Позицията на притежаване на собственост се явява интегрална характеристика на личността, която е отражение на нейното положение в обществените отношения. Тя е действена, субективна страна на статуса на правните субекти и включва сложен комплекс от елементи като претенции за определено поведение, степен на удовлетвореност, емоционално отношение към околния свят. Нейната най-важна характеристика е, че тя опосредства човешката воля, посредством нея се определя правнорелевантната воля на субектите и собствената активност при организирането и съзнателното регулиране на поведението. Правото регулира обществените отношения външно и е свързано с принуда, съчетана с легитимност. Съчетаването на равноправието на разнородни основания при легитимирането на правото с неотнимаемия момент на принудителност води до неуралност на мотивационната подкрепа при съобразяване с правните норми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Принципът на дискурса се институционализира, за да може чрез функциониране чрез демократични процедури да легитимира правосъздаването – да дефинира субективни права, да създава условия за политически свободи, да въздейства върху предварително въведени индивидуални свободи. Чрез системата от права дискурсът се институционализира и стабилизира функционално, а чрез принципите на дискурса правната система се легитимира. Ето защо съгласието като централен елемент на дискурса е неизменно свързано с легитимността на правните норми и на правния ред.

Справедливото разпределение на блага определя предела на варианти и допустими отклонения и предявява към правото и неговата мяра определени изисквания, които следва да бъдат положени в правни норми. Но справедливостта служи не само като критерий и свойство на правото, контролира неговото съдържание и регулативно действие, доизгражда неговата мяра и заедно с нея регулира обществените отношения, но може да има и непосредствено регулативно действие. В един по-

широк план справедливостта се дефинира като уважение към човешката личност, към човешкото достойнство, което предполага равно отношение към всеки човек и отнасянето към всеки друг като към равен. Следователно несправедливостта е неравенство по отношение на членовете на обществото. Правилата за поведение трябва да позволяват възможно най-голяма свобода, съвместима със свободата на другите и по този начин да "са валидни за всеки по силата на заложената у индивидите етика." Тази общовалидност се постига чрез формулиране на модели на правомерно поведение, които изразяват справедливото разпределение на достъпа до блага и са в основата на политикоправния ред.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Hellwig Hans Jurgen. The US Concept of Corporate Governance under the Sarbanes-Oxley Act of 2002 and Its Effects in Europe. European Company and Financial Law Review. Vol. 4 No 3.2007
- [2] Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press, 1989
- [3] Pauline Maier. American Scripture: Making the Declaration of Independence. Philadelphia, 1998
- [4] Андреев Михаил. Римско частно право. С., 1993
- [5] Аристотел. Никомахова етика. С., 1993
- [6] Дачев Лъчезар. Юридически дискурс. Русе, 2004
- [7] Дворкин Роналд. Да се отнасяме към правата си сериозно. В: Да се отнасяме към правата си сериозно. С., 2004
- [8] Дюркем Емил. За разделението на обществения труд. С., 2002
- [9] Йотов Стилиян. Равенство и егалитаризъм. С., 2004.
- [10] Колев Тенчо. Теория на правотворческата дейност. С., 2002
- [11] Костова Мария, Новкиршка-Стоянова М., Пиперков Т. Съпоставка на Мойсеевия закон и римските закони. С., 2009
- [12] Лок Джон. Два трактата за управлението. С., 1996
- [13] Монтескьо Шарл. За духа на законите. С., 1984
- [14] Проданов Васил. Морални ценности и догонваща модернизация. В: Траектории на етиката. С., 2007
- [15] Фиковска Цветана. Метафизика на фактите. В. Търново, 2007
- [16] Хегел Г.В. Философия на правото. С., 2000
- [17] Шпет Густав. Феноменология и етническа философия. С., 2003
- [18] Юдин Е. Г. Системный подход и принцип деятельности. Москва.1978
- [19] [http:// www.legalTheory.org](http://www.legalTheory.org)

За контакти:

Гл. ас. д-р Елица Куманова, Катедра "Публичноправни науки", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888 434

Рецензент: проф. д-р Лъчезар Дачев